

**Collages Partagés.
The Unmonumental Pictures:
“ergens tussen nergens en vaarwel”!**

1. Context en Cadrage.

De collages opgenomen in de Verbekefoundation zijn ontstaan tussen 1969 en 1972 in het ‘Open Huis Wittepoppentoren’ (WPT) te Gent, opgericht op initiatief van Bart Vanwalle (Bart VW)

Enerzijds kenmerkte het Open Huis zich als een galerie voor Moderne Kunst. Vanuit een dialectische zoektocht werd de nadruk gelegd op het “kritisch vernieuwende” als herroeping aan wat vooraf ging. Het was de periode van de aftakeling van de bekende stijlbewegingen. Vanaf de zeventiger jaren bleven de grote syntheses uit en de Musea Moderne Kunst werden geleidelijk en geruisloos vervangen door Musea voor Hedendaagse Kunst. Het regionalisme deed zijn intrede samen met de groeiende globalisering van de kunstmarkt. Het postmodernistische discours klonk steeds luider en ook ideologische naarmate het als een antagonistische opponent van het Modern Project werd bestreden. Tot het uiteindelijk als discours helemaal verdween ten voordele van de geprivatiseerde kunstmarkt “à la carte des multinationals des arts”, aldus Bart VW. Kunst verwijst enkel nog naar zichzelf.

Anderzijds functioneerde het Open Huis als een experimenteel laboratorium voor kunst, geïnspireerd vanuit een dynamische (post)-structuralistische benadering van het kunstwerk.

Werd het Open Huis in eerste instantie gekenmerkt door een poging zich kritisch in te leven in een (vermeende) historische opdracht dan beklemtoonde het anderzijds inzichten die een a-historische structuralistische benadering van het kunstwerk toelieten. Het is in deze eclecticische context dat de WPT-collages zijn ontstaan. Het Open Huis zelf was de plaats van het gebeuren, de draaischijf voor het spontaan uitwisselen van experimenteel beeldmateriaal (1)

De hier voorgestelde collages zijn van de hand van Michel De Backer (Michel DB 1953), Jef Van Parijs (Jef VP 1933) en Bart Vanwalle (Bart VW 1942).

De benaming ‘Collages Partagés’ kan doen veronderstellen dat de deelnemers tot een gedeelde intersubjectieve overeenstemming waren gekomen over de inhoudelijke- logische en/of de emotionele- overdracht van het verknipte beeldmateriaal, op voorhand besproken hetzij gedurende het creatieve proces gezamenlijk ontwikkeld. De WPT-collages zijn ontstaan zonder enige collectieve opdracht maar ‘en passant’. De werkjes gingen van hand tot hand als zich daartoe de gelegenheid voordeed. Ze werden aldusdanig ook bewaard nog voor er sprake was van ‘collages partagés’, als bij toeval, zij het niet willekeurig want ontstaan op het einde van de jaren zestig (2).

Wanneer in verband met het ontstaan van de collages van Michel DB kan gezegd worden dat hij eerder een toevallige –zij het niet inwisselbare- ‘passant’ was, dan moet van Jef VP en van Bart VW gezegd dat ze als collagisten reeds werkzaam waren lang voor die tijd en dat de collages, frottages en assemblages al van bij het begin deel uitmaakten van hun werk, bij Bart VW als één van de stijlfiguren onder de vele, bovendien gepresenteerd onder pseudoniemen, hetzij de naam verborgen in een cryptoniem of als anagram (de vroegste collages dateren van voor 1960).

Bij Jef VP vormden de collages nagenoeg een exclusieve beeldende expressievorm.

Maar eerst nog dit: de theoreticus achter deze typische collage-experimenten was Jef VP, dichter, essayist en poëtooloog. Hij werkte een theoretisch kader uit dat het mogelijk maakte om dit proces te benoemen. In zijn doctoraatsthesis poogde hij de grondslagen vast te leggen voor een dynamische beschrijving van poëtische teksten. Zijn benadering kon tevens gezien worden als een "maître concept" omdat het toegepast kon worden –en toegepast werd- op andere gebieden zoals op dat van de plastische kunsten (3 & 4).

2. Wat is er typisch voor de WPT-‘collages partagés’?

Zeer algemeen beschouwd zijn collages het resultaat van het samenvoegen van heterogene delen tot een nieuw geheel. Alledaagse afbeeldingen, foto's en teksten worden 'geneutraliseerd' om ze vervolgens in een nieuwe samenhang te plaatsen los van de bedoelingen van de oorspronkelijke opdrachtgever. 'Neutraliseren door versnijden' betekent dat het oorspronkelijk beeldmateriaal uit zijn instrumentele communicatieve (normale) context wordt vervreemd met het oog op het samenstellen van een nieuwe beeldende samenhang. Iets abstracter uitgedrukt: wat als beeldmateriaal aangetroffen wordt als 'General Image-Mass' wordt materiaal voor de 'Image-Building' van de collagist.

Er vindt aldus een proces plaats van *distantie* en van *toe-eigening* dat door derden kan worden gedeeld.

Distantie, want de afbeeldingen en tekstfragmenten allerhande worden uit hun typische geïnstrumentaliseerde context geknipt. Instrumenteel, bijvoorbeeld omdat het gebruikte beeldmateriaal ongeschikt wordt gemaakt aan de op consumptie gerichte verleidelijke boodschap. Door deze te versnijden en te verknippen wordt het beeldmateriaal van zijn onmiddellijke functie ontdaan.

Anderzijds vindt een proces plaats van **toe-eigening**. Die toe-eigening kan echter resulteren in een gedifferentieerde beeldvorming en in van elkaar afwijkende articulatiewijzen (5).

Bijvoorbeeld, in de collage kan de nadruk komen te liggen op de **cognitieve samenhang** van het beeldmateriaal. Dit kan het resultaat zijn van het overwegend beklemtonen van ideeëncomplexen of betekenissen die uitdrukking geven bijvoorbeeld aan persoonlijke overtuigingen, politieke of sociale statements, surrealistische fantasieën en magisch realistische voorstellingen.

Daarenboven kan in de collage de nadruk eerder komen te liggen op de **overdracht van emoties**. Niet zozeer de verhalende en cognitieve mededeling maar de vormstructuur treedt op de voorgrond. Hier valt een sterke regie op van de kleurenevocaties en van een in het oog springende compositie. Er is sprake van een 'effet par evocation des couleurs' en van een opvallende compositiedrift (6).

De WPT-collages onderscheiden zich door de wijze waarop de alledaagse beeld- en tekstfragmenten in hun nieuwe context worden getoond, niet met het oog op een 'Image-Building' van betekenissen en emoties, dan wel met het oog op de 'recuperatie' zelf van het afgebeelde, niet als 'récit' maar als 'écriture', als 'textuur'. De collages articuleren zich gelijktijdig en als figuur, en als vorm, en als kleur. De tekst, de context, de textuur en de cadrage laten zich aldusdanig ook zien. Er is geen nieuwe opdrachtgever, bij wijze van spreken. De beeld en tekstfragmenten,

evenals de kleurencomposities spreken voor zich. De ervaring van “distantie”, het afstand nemen ten voordele van de afbeelding zelf is wellicht één van de grootste kenmerken van deze collages en de collage is “af” wanneer de kunstenaar-collagist die afstand heeft bereikt (7). Het is een stuwings die uitgaat van de vormstructuur van de collage zelf. Het is het bereiken van ‘le degré zéro de l’image’ en een ‘AHA-Erlebnis’ is het onverwachte gevolg? (8).

3/ ‘Collages partagés’: samen omgaan in vrije liefde.

Wat ik heb proberen te beschrijven zijn drie verschillende ‘figuratieven’ die elk een genuanceerde lezing van de collage veruitwendigen, dit met het oog op het expliciteren van de ‘collages partagés’ uit de WPT-periode. Bij de eerste twee benaderingen mag men veronderstellen dat de deelnemende kunstenaars tot een gedeelde intersubjectieve overeenstemming moeten komen over de inhoudelijke-cognitieve- en/of emotionele overdracht in het nieuw te vormen werkstuk.

Bij de WPT-collage is er sprake van het bereiken van distantie ten voordele van de articulatie van de afbeelding zelf in al haar facetten. Het is dit proces van distantie en toe-eigening dat met derden kan gedeeld worden.

De ‘collage partagé’ is, zonder al te veel métier, de uitdrukking van ‘un monde partagé’, een wereld die op zich belangrijk genoeg is en niet enkel dient tot vervulling van de eigen persoonlijke projecties. In de wereld die hier bedoeld wordt zijn de banden met de historische tijd en de geometrische ruimte niet verbroken. De werkelijkheid van deze ruimte laat zich eerder zien als verzamelingen van uitzonderingen (9).

En met de zuinigheid van eindjes kaars durven wij te besluiten: “In de ‘collages partagés’ bevinden de participanten zich altijd wel ergens tussen nergens en vaarwel, het gevolg van ‘samen omgaan in vrije liefde, samen wonen buiten de echt” (10).

“En avant les collages, décollez”!

= = = = = = = = = = = = = = = =

Nota’s:
(1) Deze tekst is een verwijzing en geen explicitering van allerhande theorieën die indertijd nog wel het discours vormden op de kunstscène. De collages werden gezien als gestructureerde landschappen van ruimtelijke perceptie, anderzijds van gewaarwording (champ de vision, espace vécu).

De benadering kan gedateerd lijken en is het wellicht ook als discours maar anderzijds kunnen de ‘collages partagés’ niet voldoende begrepen worden zonder de horizon te schetsen van het tijdruimtelijke landschap waar ze deel van uitmaken. Ik ben er me terdege van bewust dat een dergelijke benadering vooral bij jonge kunstenaars argwaan wekt in een tijd waarin het discours is vervangen door routineuze gestes van zich imiterend avant-gardisten die uiteraard niets meer te maken hebben met de historische betekenis ervan. Kennen zij de recentste kunstgeschiedenis nog wel?

Mijn huidige benadering van het actuele kunstwerk is rigoureuzer in de zin dat ik aan de rol en de betekenis van de ‘plaats’ (topos) een groter belang toeken dan aan de analyse zowel van de structuren van de ruimtelijke perceptie als aan de gewaarwording van ‘l’espace vécu’. “Tell us what and who we are in terms of where we are” (E. Casey 1993).

Het is hier niet de plaats om over de topologie uit te wijden, daar wordt elders aan gewerkt. Toch nog even dit: er bestaat niet zoiets als een meta-topos, een boven de andere verheven plaats van waaruit men alle topoi kan overschouwen, overschaduwen, of die daar de essentie van vormt. We bevinden ons altijd wel ‘ergens’ nog vooraleer we spreken en handelen. Laat ons dus eerst nagaan wie

– wat – ‘waar’ zegt. De specifieke topos bepaalt wellicht al a priori de inhoud en de omvang van het kunstwerk.

(2) Of de WPT-collages partagés in verband kunnen gebracht worden met de turbulente tijdsgeest van de jaren zestig weet ik niet. Toch citeren we hier uit de catalogus van een recente tentoonstelling daarbij tevens wijzend op het ‘onmonumentale karakter’ van collages: “*Historically collage tends to appear in times of trauma and social change. The artist in “The Unmonumental Picture” exploit the power of found images to communicate the unease, displacement, and anger peculiar to our times*”. In “*Collage. The Unmonumental Picture*” – exhibit New Museum, New York, 2007.

Wat wel terug verwijst naar de jaren zestig is het gebruik van plasticfolie als materiaal en/of beschermlaag. De WPT-collages werden steeds gepresenteerd op een drager van karton of hardboard omgeven met folie, zonder omlijsting. De plastic-ruis is er nog steeds een kenmerk van.

(3) Van Parijs, Jef: *Grondslagen voor een dynamische beschrijving van poëtische teksten*. Met toepassing op een reeks gedichten van Hugo Claus, 1969-1970, niet gepubliceerd.

In dit verband schrijft Hugo Claus in een brief (1969) aan Jef Van Parijs:

” (...) *Want voor de manier waarop u mijn gedichten hebt gelezen heb ik niets dan bewondering en dankbaarheid en op dit terrein heb ik werkelijk niets bij te brengen. Nogmaals mijn dank*”.

(4) Zonder hier verder op in te gaan wil ik toch vermelden dat Jef VP op het einde van de jaren zestig in het Nederlands taalgebied de initiator was van de ‘knipselroman’, een (poëtisch) kijkboekroman samengesteld uit teksten, foto’s en ander alledaags beeldmateriaal. Door omstandigheden zijn de meeste van deze unieke en kunstzinnige werkstukken verloren gegaan en/of vernietigd en zijn derhalve uit het algemene kunstbeeld van die tijd verdwenen. Echter, van de ‘knipselroman’ naar de collage is een kleine sprong, voldoende reden om Jef VP te blijven rangschikken bij de collagisten. Mijn directe getuigenis mag hier best geïnterpreteerd worden als een bescheiden eerherstel, hoe klein de rest van zijn productie ook is.

Kunst ontstaat meestal buiten de mainstream van het Grote Gelijk.

Kunst wordt gecreëerd waar het creatieve proces en het persoonlijke drama van de kunstenaar zich nog niet van elkaar hebben losgemaakt.

(5) We behandelen een drietal typische collages met het oog op het specificeren van wat eigen is aan de WPT-collages.

(6) de Sausure, F: *Le texte dans le texte*, in: Jef VP , 1969-1970, p.30.

(7) In verband met de distantie-beleving schrijft collagist Luc Fierens: “*My thoughts are in a daily continuous search (moodswings) searching for a man, a woman & my place on a piece of paper/state in this World (of mind) – my distance-*”. Met verwijzing naar zijn website: <http://www.vansebroeck.be>.

(8) Of hoe kan je het kernachtiger uitdrukken: “*Een tekst is poëtisch, niet zijn lectuur*”, of “*Le degré zéro de l’image*”, in: Jef VP, 1969-1970.

(9) De Meyer, Jan: *Leyuan, de tuin van het geluk*, uitg. Augustus, 2009, pp.15 e.v. Met betrekking tot de onderzoeksmethode van predadaïst Alfred Jarry citeert Jan DM: “*De patafysica (...)neemt de wereld waar als een verzameling van uitzonderingen*”.

En hier is het me ook om te doen bij de beschrijving van de collages, samen met de verwijzing naar A. Jarry zelf.

(10) De verouderde betekenis van collage: “*collage, omgang in vrije liefde; samen wonen buiten de echt*”, in het groot Woordenboek van de Nederlandse Taal, van Dale, 2005, p. 650.

Algemene literatuur:

- Casey, E : *Getting Back Into Place*, Indianapolis, 1993.
- Keunen, Bart: *Verhaal en verbeelding: chronotopen in de westerse cultuur*, Academia press, 2007.
- Poggi, Christine: *In defiance of painting, Cubism, Futurism and the invention of collage*, Ed. New Haven, 1992.
- Raes, P.: Erwin Straus over de ruimte van het landschap en de geografische ruimte, *Tijdschrift voor Filosofie*, nr2, 62jrg., 2000, pp.313-340.
- Taylor, Brandon, *Collage, the making of modern art*, Ed. Thames & Hudson, 2004.

Patatopia Academy.
Maart 2010. Slawnikowice. Poland